



ЗИГМУНД ФРОЙД УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНА

КАФЕДРА ПСИХОЛОГІЇ

ЗАТВЕРДЖЕНО
Вченою радою університету

Протокол №10 від
«11» червня 2025 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ПТСР, КПТСР
– ПОГЛЯД НА ТРАВМОФОКУСОВАНУ ПСИХОТЕРАПІЮ

Освітній рівень: Перший (бакалаврський)

Галузь знань: С «Соціальні науки, журналістика, інформація та міжнародні відносини»

Спеціальність С4 «Психологія»

Освітньо-професійна програма "Психологія"

Статус дисципліни: вибіркова

Форма навчання: денна

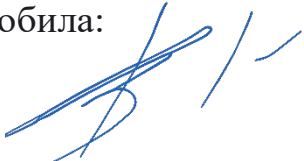
<u>Форма навчання</u>	<u>Курс</u>	<u>Семестр</u>	<u>Лекції (год.)</u>	<u>Практичні (год.)</u>	<u>Самостійна робота студента (год.)</u>	<u>Разом (год.)</u>	<u>Залік (сем.)</u>
<u>Денна</u>	<u>2</u>	<u>4</u>	<u>20</u>	<u>14</u>	<u>56</u>	<u>90</u>	<u>4</u>

Київ-ЗФУУ
2025

Робоча програма розроблена на основі освітньо-професійної програми підготовки бакалаврів галузі С «Соціальні науки, журналістика, інформація та міжнародні відносини», спеціальності С4 Психологія, затвердженої вченою радою ЗФУУ (протокол № 10 від «11» червня 2025 року)

Програму навчальної дисципліни розробила:

Доктор психологічних наук,
Професор кафедри психології

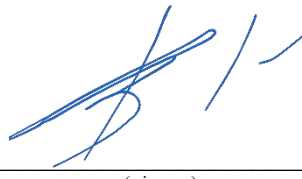

(підпис)

І. Клименко

Робочу програму обговорено та затверджено на засіданні кафедри психології

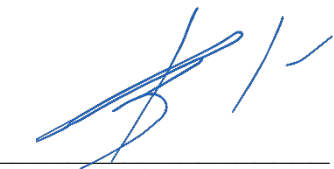
Протокол № 9 від “21” травня 2025 року

Завідувач кафедри психології


(підпис)

І. Клименко

Гарант ОПП «Психологія»


(підпис)

І. Клименко

Пролонговано:

на 20__/20__ н.р. _____ (_____), “__” _____ 20__ р., протокол №__
(підпис) (ПІБ)

на 20__/20__ н.р. _____ (_____), “__” _____ 20__ р., протокол №__
(підпис) (ПІБ)

на 20__/20__ н.р. _____ (_____), “__” _____ 20__ р., протокол №__
(підпис) (ПІБ)

на 20__/20__ н.р. _____ (_____), “__” _____ 20__ р., протокол №__
(підпис) (ПІБ)

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, ОПП, ступень вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни	
		Денна форма навчання	
Кількість кредитів - 3	Галузь знань – С «Соціальні науки, журналістика, інформація та міжнародні відносини»	Статус дисципліни вибіркова	
Змістових модулів - 2		Мова навчання Українська	
Загальна кількість кредитів/годин - 3/90	Спеціальність: С4 Психологія Освітньо-професійна програма «Психологія»	Рік підготовки	
		2-й	
		Семестр	
		4-й	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних - 2 год.;	Ступень вищої освіти - Бакалавр	Лекції (год.)	
		20	
		Практичні(год.)	
		14	
		Самостійна робота(год.)	
		56	
		Всього	
		90	
		Вид контролю	
		Залік	

2.1. Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою вивчення дисципліни є формування у здобувачів вищої освіти системних знань про посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) та комплексний посттравматичний стресовий розлад (КПТСР), їх клінічні прояви, діагностичні критерії та сучасні підходи до лікування. Дисципліна спрямована на оволодіння методами травмофокусованої психотерапії, розвиток практичних навичок роботи з особами, які пережили травматичні події, а також формування професійної компетентності у сфері психічного здоров'я. Вона забезпечує інтеграцію теоретичних знань із практичними інструментами психотерапевтичної допомоги, сприяє розвитку етичної відповідальності та готовності до міждисциплінарної співпраці.

2.2. Завдання вивчення дисципліни

Основними завданнями вивчення дисципліни «ПТСР, КПТСР – погляд на травмофокусовану психотерапію» є:

- Ознайомити студентів із сучасними теоретичними підходами до розуміння посттравматичного та комплексного посттравматичного стресового розладу.

- Сформуувати знання про діагностичні критерії ПТСР та КПТСР відповідно до міжнародних класифікацій (DSM-5, МКХ-11).
- Розкрити принципи та методи травмофокусованої психотерапії, її ефективність і сфери застосування.
- Розвинути практичні навички роботи з клієнтами, які пережили травматичні події, включаючи інтерв'ю, психодіагностику та планування терапевтичної стратегії.
- Сприяти формуванню етичної та професійної відповідальності психолога у роботі з травмованими особами.
- Забезпечити готовність до міждисциплінарної співпраці (психологія, психіатрія, соціальна робота, медицина) у сфері психічного здоров'я.
- Розвинути здатність інтегрувати психотерапевтичні методи з реабілітаційними програмами та соціальною підтримкою.

2.3. Передумови для вивчення дисципліни.

Для успішного засвоєння дисципліни «ПТСР, КПТСР – погляд на травмофокусовану психотерапію» студентам необхідно мати ґрунтовні знання з таких дисциплін:

Пререквізіти:

- Анатомія центральної нервової системи та фізіологія вищої нервової діяльності — вивчає будову та функції мозку й нервової системи, що забезпечують регуляцію психічних процесів і поведінки.
- Психодіагностика — формує знання та навички застосування методів оцінки й вимірювання індивідуально-психологічних особливостей людини.
- Основи нейрофізіології — розкривають механізми роботи нервової системи та її роль у регуляції психіки й поведінки.
- Вікова психологія — досліджує закономірності психічного розвитку особистості на різних етапах онтогенезу.

Постреквізіти:

Після завершення дисципліни студенти зможуть застосовувати отримані знання у таких предметах та професійних сферах:

- Диференціальна психологія — аналізує індивідуальні відмінності між людьми, їхні здібності, темперамент та особистісні риси.
- Клінічна психологія — дисципліна, що формує знання та навички психодіагностики, психокорекції й психологічної підтримки осіб із психічними та поведінковими розладами.
- Основи психологічного консультування — дисципліна, яка розглядає принципи, методи та етапи надання психологічної допомоги клієнтам у різних життєвих ситуаціях.
- Індивідуальна та групова терапія — це навчальна дисципліна, що вивчає теоретичні засади та практичні методи психотерапевтичної роботи з клієнтами у форматі індивідуальних консультацій та групових занять, акцентуючи увагу на особливостях міжособистісної взаємодії, динаміці

групових процесів та інтеграції різних психотерапевтичних підходів у професійній діяльності психолога.

3. Зміст навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Теоретичні та діагностичні основи ПТСР і КПТСР

Тема 1. Теоретичні засади посттравматичного стресового розладу (ПТСР): поняття, історія, сучасні підходи.

Посттравматичний стресовий розлад розглядається як психічний стан, що виникає після переживання травматичних подій. Історично він був описаний у контексті військових конфліктів та катастроф, а згодом отримав офіційне визнання у міжнародних класифікаціях. Сучасні підходи акцентують увагу на біопсихосоціальній природі ПТСР, поєднуючи нейробіологічні, когнітивні та соціальні фактори. Дослідження показують, що ПТСР має різні форми прояву залежно від індивідуальних особливостей та контексту травми.

Тема 2. Комплексний посттравматичний стресовий розлад (КПТСР): особливості виникнення та перебігу.

КПТСР формується внаслідок тривалого або повторюваного травматичного впливу, що відрізняє його від класичного ПТСР. Він характеризується не лише флешбеками та униканням, а й глибокими порушеннями емоційної регуляції, самооцінки та міжособистісних стосунків. КПТСР часто супроводжується почуттям сорому, провини та відчуттям власної нікчемності. Перебіг розладу є більш складним і потребує довготривалої терапевтичної підтримки.

Тема 3. Клінічні прояви ПТСР та КПТСР: симптоматика, диференційна діагностика.

Клінічні прояви ПТСР включають повторні спогади, кошмари, уникання травматичних нагадувань та гіпернастороженість. КПТСР доповнюється симптомами емоційної дисрегуляції, труднощами у стосунках та негативними переконаннями про себе. Диференційна діагностика передбачає відмежування цих станів від депресії, тривожних розладів та особистісних патологій. Важливим є комплексний підхід, що враховує історію травми та контекст життя пацієнта.

Тема 4. Міжнародні класифікації ПТСР та КПТСР (DSM-5, МКХ-11): критерії та стандарти.

DSM-5 визначає ПТСР як окремий діагноз із чіткими критеріями, тоді як КПТСР у ньому не виділений. МКХ-11, навпаки, включає КПТСР як самостійний розлад із додатковими симптомами. Це відображає різні підходи до розуміння травматичних наслідків у психіатрії. Використання міжнародних класифікацій забезпечує уніфікацію діагностики та сприяє розвитку доказової практики.

Тема 5. Етичні та професійні аспекти роботи з травмованими особами.

Робота з людьми, які пережили травму, потребує особливої етичної чутливості та професійної відповідальності. Важливим є дотримання принципів конфіденційності, недопущення повторної травматизації та повага до особистого досвіду клієнта. Психолог має забезпечувати безпечний простір для терапії та уникати нав'язування власних інтерпретацій. Етичні стандарти визначають якість допомоги та довіру у стосунках із клієнтом.

Змістовий модуль 2. Травмофокусована психотерапія: методи та практика

Тема 6. Основні принципи травмофокусованої психотерапії: концептуальні засади та ефективність.

Травмофокусована психотерапія базується на ідеї безпосереднього опрацювання травматичного досвіду. Її принципи включають безпечність, поступовість та орієнтацію на ресурс клієнта. Ефективність підтверджується численними дослідженнями, які демонструють зниження симптомів ПТСР після терапії. Вона поєднує когнітивні, поведінкові та психодинамічні техніки.

Тема 7. Когнітивно-поведінкові методи у лікуванні ПТСР та КПТСР.

Когнітивно-поведінкова терапія спрямована на зміну дисфункціональних переконань та поведінкових патернів. Вона допомагає клієнтам усвідомити зв'язок між думками, емоціями та діями. У роботі з ПТСР застосовуються техніки експозиції, когнітивної реструктуризації та тренування навичок саморегуляції. КПТСР потребує розширених стратегій, що враховують емоційну дисрегуляцію та міжособистісні труднощі.

Тема 8. EMDR-терапія (десенсибілізація та переробка рухами очей): техніка та застосування.

EMDR є одним із найбільш визнаних методів травмофокусованої терапії. Техніка полягає у стимуляції рухів очей, що сприяє переробці травматичних спогадів. Вона дозволяє знизити інтенсивність флешбеків та емоційного болю. EMDR застосовується як при ПТСР, так і при КПТСР, демонструючи високу ефективність у клінічній практиці.

Тема 9. Психодинамічні та інтегративні підходи у травмофокусованій психотерапії.

Психодинамічні методи акцентують увагу на несвідомих процесах та внутрішніх конфліктах, що виникають після травми. Інтегративні підходи поєднують різні техніки, адаптуючи їх до потреб клієнта. Важливим є створення терапевтичного альянсу та робота з емоційними переживаннями. Такі стратегії дозволяють забезпечити більш глибоке та комплексне відновлення.

Тема 10. Міждисциплінарна співпраця та комплексна допомога: психотерапія, психіатрія, соціальна підтримка.

Ефективна допомога при ПТСР та КПТСР потребує взаємодії психологів, психіатрів, соціальних працівників та медичних фахівців. Комплексний підхід включає психотерапію, медикаментозне лікування та соціальну реабілітацію. Така співпраця дозволяє врахувати всі аспекти стану клієнта та забезпечити довготривалу підтримку. Міждисциплінарність є ключем до успішної інтеграції постраждалих у суспільство.

4. Структура залікового кредиту з дисципліни

Назви змістовних модулів і тем практичних занять	Кількість годин			
	денна форма			
	усього	у тому числі		
		л.	пр.	с.р.
Змістовий модуль 1. Теоретичні та діагностичні основи ПТСР і КПТСР				
Тема 1. Теоретичні засади посттравматичного стресового розладу (ПТСР): поняття, історія, сучасні підходи.	10	2	2	6
Тема 2. Комплексний посттравматичний стресовий розлад (КПТСР): особливості виникнення та перебігу.	10	2	2	6
Тема 3. Клінічні прояви ПТСР та КПТСР: симптоматика, диференційна діагностика.	10	2	2	6
Тема 4. Міжнародні класифікації ПТСР та КПТСР (DSM-5, МКХ-11): критерії та стандарти.	10	2	2	6
Тема 5. Етичні та професійні аспекти роботи з травмованими особами.	9	2	1	6
Змістовий модуль 2. Травмофокусована психотерапія: методи та практика				
Тема 6. Основні принципи травмофокусованої психотерапії: концептуальні засади та ефективність.	9	2	1	6
Тема 7. Когнітивно-поведінкові методи у лікуванні ПТСР та КПТСР.	8	2	1	5
Тема 8. EMDR-терапія (десенсибілізація та переробка рухами очей): техніка та застосування.	8	2	1	5
Тема 9. Психодинамічні та інтегративні підходи у травмофокусованій психотерапії.	8	2	1	5
Тема 10. Міждисциплінарна співпраця та комплексна допомога: психотерапія, психіатрія, соціальна підтримка.	8	2	1	5
Усього:	90	20	14	56

5. Тематика практичних та занять з дисципліни

Змістовий модуль 1. Теоретичні та діагностичні основи ПТСР і КПТСР

Практичне заняття 1. Аналіз теоретичних моделей ПТСР

- Охарактеризуйте основні етапи становлення поняття ПТСР.
- Назвіть ключові теоретичні підходи до розуміння ПТСР.
- Зазначте, які фактори впливають на розвиток ПТСР.
- Опишіть відмінності між класичними та сучасними моделями ПТСР.

Практичне заняття 2. Особливості виникнення та перебігу КПТСР

- Охарактеризуйте умови формування КПТСР.
- Назвіть основні симптоми, що відрізняють КПТСР від ПТСР.
- Зазначте, які психосоціальні чинники поглиблюють перебіг КПТСР.
- Опишіть труднощі у діагностиці КПТСР.

Практичне заняття 3. Клінічні прояви та диференційна діагностика ПТСР і КПТСР

- Охарактеризуйте типові симптоми ПТСР.
- Назвіть додаткові прояви КПТСР.
- Зазначте, як проводиться диференційна діагностика між ПТСР і КПТСР.
- Опишіть приклади помилкової діагностики та їх наслідки.

Практичне заняття 4. Міжнародні класифікації ПТСР і КПТСР

- Охарактеризуйте критерії ПТСР у DSM-5.
- Назвіть особливості класифікації КПТСР у МКХ-11.
- Зазначте відмінності між DSM-5 та МКХ-11 у діагностиці травматичних розладів.
- Опишіть значення міжнародних стандартів для практики психолога.

Практичне заняття 5. Етичні та професійні аспекти роботи з травмованими особами

- Охарактеризуйте основні етичні принципи роботи з клієнтами, які пережили травму.
- Назвіть ризики повторної травматизації у процесі психотерапії.
- Зазначте роль конфіденційності у роботі з травмованими особами.
- Опишіть професійну відповідальність психолога у цій сфері.

Змістовий модуль 2. Травмофокусована психотерапія: методи та практика

Практичне заняття 6. Принципи травмофокусованої психотерапії

- Охарактеризуйте базові принципи травмофокусованої терапії.
- Назвіть ключові етапи роботи з травмою.
- Зазначте, які фактори визначають ефективність терапії.
- Опишіть роль ресурсів клієнта у процесі лікування.

Практичне заняття 7. Когнітивно-поведінкові методи у роботі з ПТСР і КПТСР

- Охарактеризуйте основні техніки когнітивно-поведінкової терапії.
- Назвіть методи експозиції та їх застосування.
- Зазначте особливості роботи з дисфункціональними переконаннями клієнта.
- Опишіть труднощі застосування КПТ при КПТСР.

Практичне заняття 8. EMDR-терапія: техніка та застосування

- Охарактеризуйте принципи EMDR-терапії.
- Назвіть основні етапи проведення сеансу EMDR.
- Зазначте показання та протипоказання до застосування EMDR.
- Опишіть ефективність методу у роботі з ПТСР та КПТСР.

Практичне заняття 9. Психодинамічні та інтегративні підходи у травмофокусованій терапії

- Охарактеризуйте психодинамічні методи роботи з травмою.
- Назвіть переваги інтегративних підходів.
- Зазначте роль терапевтичного альянсу у процесі лікування.
- Опишіть приклади комбінованих стратегій у практиці.

Практичне заняття 10. Міждисциплінарна співпраця у допомозі травмованим особам

- Охарактеризуйте роль психолога у команді фахівців.
- Назвіть можливості співпраці з психіатрами та соціальними працівниками.
- Зазначте значення комплексного підходу у лікуванні ПТСР та КПТСР.
- Опишіть приклади успішної міждисциплінарної взаємодії.

6. Тематика самостійних занять з дисципліни

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Самостійне заняття 1. Теоретичні моделі та концепції ПТСР – Опрацювати історію становлення поняття ПТСР. – Порівняти класичні та сучасні моделі розладу. – Визначити біопсихосоціальні чинники розвитку ПТСР. – Підготувати приклади практичного застосування теорій.	6
2	Самостійне заняття 2. Особливості виникнення та перебігу КПТСР – Дослідити умови формування КПТСР. – Визначити ключові симптоми та їх відмінність від ПТСР. – Проаналізувати роль тривалого травматичного впливу. – Підготувати приклади клінічних випадків.	6
3	Самостійне заняття 3. Клінічні прояви та диференційна діагностика – Скласти перелік основних симптомів ПТСР. – Визначити додаткові прояви КПТСР. – Порівняти ПТСР із депресією та тривожними розладами. – Підготувати схему диференційної діагностики.	6
4	Самостійне заняття 4. Міжнародні класифікації ПТСР і КПТСР – Ознайомитися з критеріями DSM-5. – Вивчити класифікацію КПТСР у МКХ-11.	6

	– Порівняти підходи DSM-5 та МКХ-11. – Підготувати таблицю критеріїв для практичного використання.	
5	Самостійне заняття 5. Етичні та професійні аспекти роботи – Вивчити основні етичні принципи роботи з травмованими клієнтами. – Проаналізувати ризики повторної травматизації. – Визначити роль конфіденційності у психотерапії. – Підготувати приклади етичних дилем у практиці.	6
6	Самостійне заняття 6. Принципи травмофокусованої психотерапії – Вивчити базові принципи терапії. – Проаналізувати етапи роботи з травмою. – Визначити чинники ефективності терапії. – Підготувати приклади застосування у практиці.	6
7	Самостійне заняття 7. Когнітивно-поведінкові методи – Ознайомитися з техніками когнітивної реструктуризації. – Вивчити методи експозиції. – Проаналізувати роботу з дисфункціональними переконаннями. – Підготувати приклади застосування КПТ при КПТСР.	5
8	Самостійне заняття 8. EMDR-терапія – Вивчити принципи та техніку EMDR. – Ознайомитися з етапами проведення сеансу. – Визначити показання та протипоказання. – Підготувати приклади ефективності методу.	5
9	Самостійне заняття 9. Психодинамічні та інтегративні підходи – Вивчити психодинамічні методи роботи з травмою. – Ознайомитися з інтегративними стратегіями. – Проаналізувати роль терапевтичного альянсу. – Підготувати приклади комбінованих методів.	5
10	Самостійне заняття 10. Міждисциплінарна співпраця – Вивчити роль психолога у команді фахівців. – Ознайомитися з можливостями співпраці з психіатрами та соціальними працівниками. – Проаналізувати значення комплексного підходу. – Підготувати приклади успішної міждисциплінарної взаємодії.	5
Всього		56

7. Засоби оцінювання та методи демонстрування результатів навчання

У процесі вивчення дисципліни «ПТСР, КПТСР – погляд на травмофокусовану психотерапію» використовуються наступні методи оцінювання навчальної роботи студентів:

- стандартизовані тести;
- поточне опитування;

- залікове модульне тестування та опитування;
- реферати, презентації;
- залік.

8. Критерії, форми поточного та підсумкового контролю

Підсумковий бал (за 100-бальною шкалою) з дисципліни «ПТСР, КПТСР – погляд на травмофокусовану психотерапію» визначається як середньозважена величина, залежно від питомої ваги кожної складової залікового кредиту:

Модуль 1		Модуль 2	
40%	10%	40%	10%
Поточне оцінювання	Модульний контроль 1	Поточне оцінювання	Модульний контроль 2
Оцінка за поточне оцінювання визначається як середнє арифметичне з оцінок, отриманих під час занять (5 занять, 5 тем – 5 оцінок). 2.Модульний контроль 1 проводиться на 4 занятті. Оцінка за Модульний контроль 1 виставляється на підставі виконання письмового завдання.		Оцінка за поточне оцінювання визначається як середнє арифметичне з оцінок, отриманих під час занять (5 занять, 5 тем – 5 оцінок). 2.Модульний контроль 2 проводиться на останньому практичному занятті. Оцінка за Модульний контроль 2 виставляється на підставі виконання письмового завдання.	

Усі форми контрольних заходів та критерії оцінювання здобувачів зазначенні в положенні університету про оцінювання результатів вивчення навчальної дисципліни.

Шкала оцінювання

За шкалою університету	За національною шкалою	За шкалою ECTS
90-100	відмінно	A (відмінно)
85-89	добре	B (дуже добре)
75-84		C (добре)
65-74	задовільно	D (задовільно)
60-64		E (достатньо)
35-59	незадовільно	FX (незадовільно з можливістю повторного складання)
1-34		F (незадовільно з обов'язковим повторним курсом)

9. Інструменти, обладнання та програмне забезпечення, використання яких передбачає навчальна дисципліна

№ п/п	Найменування	Номер теми
1	Мультимедійний проектор	1-10
2	Проекційний екран	
3	Комунікаційне програмне забезпечення (Google Chrome, Firefox)	

4	Наявність доступу до мережі Інтернет	
5	Персональні комп'ютери, ноутбук.	
6	Комунікаційне програмне забезпечення (Zoom) для проведення занять у режимі он-лайн (за необхідності)	
7	Комунікаційна навчальна платформа (Moodle) для організації дистанційного навчання (за необхідності)	
8	Програмне забезпечення: ОС Windows	
9	Інструменти Microsoft Office (Word; Excel; Power Point і т. і.)	

10. РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

Основні:

1. Бондаренко О. Ф. *Психологічна допомога особам із посттравматичними розладами*. Київ: Либідь, 2019.
2. Гуменюк О. І. *Психотерапія травматичного досвіду: український контекст*. Тернопіль: ТНПУ, 2020.
3. Кочубейник О. М. *Психологічний супровід військовослужбовців із ПТСР*. Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2021.
4. Кравченко Л. П. *Соціально-психологічні аспекти КПТСР*. Одеса: ОНУ ім. І. Мечникова, 2021.
5. Лазоренко Б. В. *Комплексний посттравматичний стресовий розлад: сучасні підходи*. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2022.
6. Максименко С. Д. *Психологія особистості: посттравматичний розвиток*. Київ: КНУ ім. Т. Шевченка, 2020.
7. Романовська Д. В. *Психологічна підтримка дітей, які пережили травму війни*. Київ: Університет «Україна», 2022.
8. Слюсаренко О. В. *Методи психодіагностики ПТСР у практиці психолога*. Дніпро: ДНУ, 2020.
9. Титаренко Т. М. *Життєві кризи та травматичний досвід: психологічна допомога*. Київ: Інститут психології ім. Г. С. Костюка, 2018.
10. Яковенко С. І. *Психологічна реабілітація учасників бойових дій*. Київ: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2019.

Додаткові:

1. American Psychiatric Association. *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (DSM-5)*. Washington, DC: APA, 2013.
2. Briere J., Scott C. *Principles of Trauma Therapy*. Thousand Oaks: Sage, 2015.
3. Cloitre M., Brewin C. R., Bisson J. I. *Complex PTSD in ICD-11: Development of Diagnostic Criteria and Implications for Treatment*. *World Psychiatry*, 2019.
4. Courtois C. A., Ford J. D. *Treating Complex Traumatic Stress Disorders*. New York: Guilford Press, 2016.
5. Figley C. R. *Trauma and Its Wake*. New York: Brunner/Mazel, 1985.
6. Foa E. B., Keane T. M., Friedman M. J. *Effective Treatments for PTSD*. New York: Guilford Press, 2021.
7. Ford J. D., Courtois C. A. *Treating Complex Traumatic Stress Disorders in Adults*. New York: Guilford Press, 2013.
8. Herman J. *Trauma and Recovery*. New York: Basic Books, 2015.

9. Lanius R., Vermetten E., Pain C. *The Impact of Early Life Trauma on Health and Disease*. Cambridge: CUP, 2010.
10. Ogden P., Minton K., Pain C. *Trauma and the Body: A Sensorimotor Approach to Psychotherapy*. New York: Norton, 2006.
11. Perry B. D. *The Boy Who Was Raised as a Dog*. New York: Basic Books, 2007.
12. Resick P. A., Monson C. M., Chard K. M. *Cognitive Processing Therapy for PTSD*. New York: Guilford Press, 2017.
13. Rothschild B. *The Body Remembers: The Psychophysiology of Trauma and Trauma Treatment*. New York: Norton, 2017.
14. Shapiro F. *Eye Movement Desensitization and Reprocessing (EMDR) Therapy*. New York: Guilford Press, 2018.
15. van der Hart O., Nijenhuis E., Steele K. *The Haunted Self: Structural Dissociation and the Treatment of Chronic Traumatization*. New York: Norton, 2006.
16. van der Kolk B. *The Body Keeps the Score: Brain, Mind, and Body in the Healing of Trauma*. New York: Viking, 2014.
17. van der Kolk B., McFarlane A., Weisaeth L. *Traumatic Stress: The Effects of Overwhelming Experience on Mind, Body, and Society*. New York: Guilford Press, 1996.
18. Wilson J. P., Friedman M. J., Lindy J. D. *Treating Psychological Trauma and PTSD*. New York: Guilford Press, 2001.
19. World Health Organization. *International Classification of Diseases 11th Revision (ICD-11)*. Geneva: WHO, 2019.
20. Yehuda R. *Post-traumatic Stress Disorder*. New England Journal of Medicine, 2002.

Інформаційні ресурси:

1. National Center for PTSD: <https://www.ptsd.va.gov>
2. International Society for Traumatic Stress Studies: <https://istss.org>
3. European Society for Traumatic Stress Studies: <https://estss.org>
4. WHO Mental Health: <https://www.who.int/health-topics/mental-health>
5. APA Division 56 (Trauma Psychology): <https://www.apatraumadivision.org>
6. Український інститут психічного здоров'я: <https://mentalhealth.in.ua/>
7. Всесвітня організація охорони здоров'я: <https://www.who.int>